

Oorkonden en Mededelingen

HET SOCIALE ASPECT VAN DE KARTUIZE VAN NIEUWPOORT

Weinig is geweten over het zowat honderdvijftigjarig verblijf van Engelse kartuizermonniken in Nieuwpoort¹. Tijdens de eerste helft van de XVIe eeuw werden in Engeland de kartuizers verdreven uit de negen kloosters die ze er hadden. Na een korte herleving in Sheen werden ze definitief uitgewezen in 1559 en gingen zich aanvankelijk vestigen in de Brugse kartuis Gratiëndal. Maar het taalverschil en de wens een autonoom Engels klooster te hebben, veroorzaakte een scheiding van beide gemeenschappen. Na een miserabele tocht doorheen Noord-Frankrijk, kwamen onze Engelse monniken tenslotte in Leuven aan via Namen. Ze verbleven bij de Leuvense kartuizers van 1579 tot 1589. Maar wegens de slechte economische omstandigheden konden dezen hen niet langer huisvesten en ze gingen weer op dooltocht. Deze keer minder lang echter, want dank zij milde Engelse Rooms-katholieken die eveneens uit Engeland waren gevlucht, mochten ze gaan wonen, voorgoed dachten ze, in Mechelen vanaf 1591. Daar ze echter wensten dichterbij Engeland te zijn om verder te recruteren en om toe te laten dat regelmatig een monnik of een convers daarheen trok om aalmoezen, besloten ze in 1626 te verhuizen. Ze hadden de gelegenheid een huis in Nieuwpoort te kopen. Ze verbleven er tot in 1783 toen keizer Jozef II alle contemplatieve kloosters in België afschafte. Van hun archief blijft weinig meer over, maar die enkele resterende documenten laten toch toe ons een beeld te vormen van de zorg en de interesse die de monniken hadden voor het vissershaventje dat hen had opgenomen. Het is niet van belang ontbloot hier eventjes die zorg naar voor te brengen.

1. Voor het opstellen van dit artikelje hebben wij ons vooral geïnspireerd op de onuitgegeven tekst van James Long, *Carthusianorum anglorum notitia*, in handschrift in de Grand Chartreuse.

Tijdens de XVIIe eeuw immers hebben de kartuizers een sociale rol gespeeld aan de kust. Wat was er gebeurd? Gedurende de Engels-Spaanse (1658-1659) oorlog werden steeds maar weer Vlaamse vissersvloepen gekaapt. Dit was natuurlijk een ramp voor de vissers, ook voor die van Nieuwpoort, en dit had vanzelfsprekend een weerslag op de voeding der kartuizers. Dezen eten nooit vlees. Gedurende ongeveer zes maanden per jaar echter mogen ze vis eten. Daar er nu in die oorlogsperiode geen vis kon aangevoerd worden, zochten ook zij naar een uitkomst. De pater-procurator van het convent, dit is degene die zich bezighoudt met de materiële zaken van het klooster, was toentertijd Peter Dolman. Deze was van hoge afkomst en ridder van de Engelse kroon. In 1648 wordt hij onder het prioraat van John Hutton procurator en zal het blijven onder de volgende priors tot in 1669. Twee jaar later sterft hij in geur van heiligheid bij het volk, wegens zijn grote verdiensten voor dat Nieuwpoortse volk. In de parochieregisters lezen we bij de vermelding van de rouwdienst: «Als bestendig bewijs van de erkentelijkheid van geheel Nieuwpoort ten opzichte van de gepreze afgestorvene om de menige voorname diensten door hem aan de stad bewezen». Welke waren die verdiensten? Dank zij zijn invloeden aan het Britse Hof zal hij er in slagen van de Lord-Protector Cromwell een volledig visrecht te bekomen voor de inwoners van Nieuwpoort en Blankenberge en dit voor de ganse duur van de Spaans-Engelse oorlog. Als dank zullen in oktober 1659 de twee visserscompagnies in een publieke akte beloven dagelijks vis te leveren aan de kartuizers tot wanneer ze Nieuwpoort zullen verlaten.

In 1666 kopen de monniken zelf een vissersboot aan die de naam «Sint-Bruno» draagt. De stuurman die voor rekening van de kartuizers zal varen heet Christiaan Constans. De boot bekomt speciale beschermingsbrieven, eerst in juli 1666 van de hertog van York, groot-admiraal van de vloot en beschermer der kartuizers, dan van de koning van Frankrijk en tenslotte van de Handelsraad van Duinkerke. In datzelfde jaar werd de vrede tussen Engeland en Spanje ondertekend.

Een ander detail van de sociale rol der kartuizers was hun tussenkomst in 1654 ten voordele van de Nieuwpoortse be-

volking. De Spaanse troepen ² die zich in de stad gevestigd hadden, hadden er niets beters op gevonden dan zich over de stad te verspreiden en overal waar ze een plaats vonden bij de burgers binnen te vallen en er een verblijfplaats op te eisen. Dat viel natuurlijk niet in goede aarde bij de bevolking die herhaaldelijk last had met de soldateske. Pater prior, George Transam, ziet de nood der Nieuwpoortenaars en slaagt erin barakken te doen bouwen die dienst doen als kazernes voor de Spaanse troepen. Zo zijn de burgers bevrijd van die veeleisende logé's.

Tenslotte nog een derde puntje. Tijdens de oorlog met Frankrijk slagen de Franse troepen er niet in Nieuwpoort in te nemen. Waaraan was dat te wijten? Op een bepaald ogenblik ondernemen de Fransen een aanval op de stad. Deze wordt echter afgeslagen dank zij de tijdige ontschepping van de Engelse troepen onder leiding van de hierboven geciteerde hertog van York, die een goede vriend was van pater procurator Peter Dolman. De vraag kan gesteld worden of het deze laatste niet was die er in slaagde zijn vriend tijdig te verwittigen en zo Nieuwpoort spaarde van een nieuwe bezetting door de Fransen.

Uit dit korte hoofdstukje blijkt de, voor de kartuizers ongewone, rol in het sociale leven van Nieuwpoort. Groot was die weliswaar niet, maar toch is hun aanwezigheid te Nieuwpoort op een bepaald ogenblik in de XVIIe eeuw een weldaad geweest voor onze Vlaamse vissers.

J. DE GRAUWE

FRAGMENTA DISJECTA VAN EEN DIGESTUM VETUS MET GLOSSA ORDINARIA

In 1954 publiceerde N.R. Ker zijn meesterlijke studie over *fragmenta disjecta* en wekte op deze wijze hernieuwde belangstelling voor het onderzoek ter zake, dat gestimuleerd

2. Daar de bron alleen vermeldt dat «troepen» zich in de stad gevestigd hadden, hebben we moeten nagaan welke troepen het waren. H. Longchay, *La rivalité de la France et de l'Espagne aux Pays-Bas (1635-1700)* vermeldt op p. 96 dat het Spaanse troepen waren.

werd door de verdere ontwikkeling van de codicologie ¹. In het beste geval gaat het om enkele al dan niet verknijpte folio's, die als schutbladen, dekbladen of band dienst doen, of in de band zelf verwerkt zijn. Het versnijden van manuscripten houdt zeker in onze gewesten direct verband met de ontwikkeling van de boekdrukkunst. Vele handschriften worden door drukken vervangen en soms als overbodig beschouwd. De materie (perkament en papier) wordt af en toe gebruikt bij het inbinden van de gedrukte werken of verhuist van bibliotheek naar archief waar vele bundels (rekeningen, registers, cartularia, etc.) getooid worden met een perkamenten kaft.

Het belang van deze *fragmenta disjecta* mag niet onderschat worden. Zij kunnen interessant tekstkritisch materiaal bevatten of onbekende en quasi-onbekende werken en/of auteurs releveren ². Daarenboven vormen zij een niet te ver-

1. N.R. Ker, *Pastedowns in Oxford Bindings*, (*Oxford Bibliographical Society, New Series V*), Oxford, 1954. - G. Ouy, *Les bibliothèques*, - *L'histoire et ses méthodes*, (*Encyclopédie de la Pléiade*, 11), Parijs, 1961, 1079-1084. - Reeds in 1903 werden dergelijke vondsten signaleerd: J. Vannerus, *Ce que l'on trouve dans les reliures des anciens registres*, - *Revue des bibliothèques et archives de Belgique*, 1 (1903) 96-100. Cf. D. De Bruyne, A. Wilmart en E.A. Lowe, *Membra disjecta*, - *Revue bénédictine*, 36 (1924), 121-136; 37 (1925), 165-180.

2. Belangrijke vondsten in ons land werden o.m. gedaan door A. Brounts, J. Deschamps, A. Louant en E. Van Balberghe. - A. Brounts, *Fragment d'un manuscrit de Denis de Murcie*, - *Scriptorium*, 22(1968) 273-275. De overleden auteur ontdekte in een boekband van een 16e-eeuws manuscript (Brussel, K.B., IV 121) een onbekende kommentaar op St. Mattheus van de weinig gekende Dionysius van Murcia († na 1380) (Brussel, K.B., IV 121 bis). - J. Deschamps, *Nieuwe fragmenten van «Van den Vos Reynaerde»*, - *Proceedings of the 3d. International Conference «Aspects of the Medieval Animal Epic»*, Louvain, May 15-17, 1972, (*Mediaevalia Lovaniensia, Series I, Studia 3*), Leuven, 1974 (in druk). De ontdekking van deze fragmenten (22 papieren bladen, waarvan 6 bladen uit een manuscript van de *Reynaert I*) was de meest opzienbarende vondst. Dr. J. Deschamps bereidt de kritische editie van deze fragmenten voor. - A. Louant, *Un fragment d'Apocalypse aux Archives de l'Évêque à Mons*, - *Album archivaris J. De Smet*, Brugge, 1964, 233-239. - E. Van Balberghe, *Fragmenta Parcensia. A propos d'un fragment de la Chronique dite de Saint Jérôme*, - *Archief- en bibliotheekwezen in België*, 41 (1970) 592-596. De auteur, die sinds geruime tijd de middeleeuwse bibliotheek en manuscripten van de abdij van het Park te Heverlee bestudeert, verloor ook de *fragmenta disjecta* niet uit het oog. Naast de hier besproken kroniek signaleert hij ook andere fragmenten, o.m. van het *Decretum Gratiani*, van de *Casus decretorum* van Benencasa